

КОГНІТИВНА СФЕРА ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ГНУЧКОСТІ ТА РІШИМОСТІ

COGNITIVE SPHERE OF PERSONALITY CHOICE: INTERRELATION BETWEEN FLEXIBILITY AND DETERMINATION

У статті презентовано результати дослідження когнітивних ресурсів прийняття рішень і гнучкості вибору як стійкої характеристики рішимості особистості. Показана роль гнучкості прийняття рішень особистістю в системі «людина – професія – суспільство». Розглянуті погляди вчених на проблему феномена гнучкості особистості, її структуру, механізми і роль у формуванні та становленні особистості професіонала, у розвитку професійної діяльності.

Припускається, що гнучкість не входить у структуру рішимості, а є однією зі стійких характеристик особистості, яка приймає рішення. Можна припустити взаємозв'язок гнучкості й рішимості особистості, причому виражена гнучкість може підтримувати рішимість в активному стані. Можна вважати, що гнучкість вибору є не тільки предиктором, енергетичним джерелом рішимості, але і її психологічним ресурсом, якістю, яка забезпечує оптимізацію прийняття рішень, підвищує її продуктивність за рахунок активації когнітивних характеристик особистості.

Для емпіричного дослідження був використаний оригінальний психодіагностичний комплекс методик у складі: опитувальника «Особистісні фактори прийняття рішень», методики «Тест-опитувальник схильності до авантюристів» (АВАНТ-1), методики «Тест-опитувальник якісних показників схильності до ризику» («ризик-риски»), методики «Суб'єктивна самооцінка рішимості», методики «Опитувальник прийняття рішення».

Статистична обробка даних проводилася з використанням комп'ютерної програми SPSS 13.0 for Windows. Використовувалися кількісний (кореляційний) і якісний (метод «асів» і метод «профіль») аналізу даних. Виявлені статистично значимі взаємозв'язки між показниками гнучкості, авантюристичності й схильності до ризику. Наданий опис психологічних характеристик рішимості осіб з високим і низьким рівнем гнучкості до вибору.

Порівняння особливостей рішимості в осіб з різним рівнем гнучкості вибору показало, що виражена ергічність, незалежність в аналізі ситуації, толерантність до змін умов вибору, далекоглядність в оцінці варіантів вибору, розумність вибору раціонального шляху досягнення кінцевої мети, значною мірою властива особам, які схильні до гнучких рішень. Доведено, що гнучкість впливає на прояви рішимості, визначає її специфіку й тим самим виконує як ресурсну функцію, так і функцію активації її когнітивного компонента.

Ключові слова: прийняття рішень, рішимість, когнітивна сфера вибору, гнучкість

прийняття рішень, ресурс особистості, особистість.

The article presents the results of the study of cognitive decision-making resources and flexibility of choice as a stable characteristic of the determination of the individual. It is shown the role of flexibility of decision-making by the individual in the system "man – profession – society". It is considered the views of scientists on the problem of the phenomenon of flexibility of personality, its structure, mechanisms and role in the formation of the personality of a professional, in the development of professional activity.

It was expected that the flexibility is not entering into the structure of determination, and is a stable characteristic of the personality, who makes decisions. It is possible to assume interrelation of flexibility and determination of the person, and the expressed flexibility can support determination in an active state. We can assume that the flexibility of choice is not only a predictor, an energy source of determination, but also its psychological resource, a quality that optimizes decision-making, increases its productivity by activating the cognitive characteristics of the individual.

It was used for the empirical study the original psychodiagnostic set of methods which consists: the questionnaire "Personal decision-making factors", the method "Test-questionnaire propensity to adventure" (AVANT-1), the method "Test-questionnaire of qualitative indicators of propensity to risk" ("risk-features"), the procedure "Multidimensional scales of determination", the method "Subjective self-assessment of determination".

Statistical data processing was performed with the computer program SPSS 13.0 for Windows. It was used the quantitative (correlation) and qualitative (method "aces" and method "profiles") data analyzes. It was revealed the statistically significant interrelations between indicators of flexibility, adventurism and propensity to risk. It was presented the description of the psychological characteristics of the determination of individuals with high and low levels of flexibility to choose.

Comparison of the peculiarities of determination in people with different levels of flexibility of choice showed that the expressed ergot, independence in analyzing the situation, tolerance to changes in choice, foresight in assessing options, reasonable choice of rational way to achieve the ultimate goal, largely inherent in those who tend to flexible solutions. It was proved that the flexibility influences the manifestations of determination, determines its specificity, and thus performs both the resource function and the function of activating its cognitive component.

Key words: decision making, determination, cognitive sphere of choice, flexibility of decision making, resource of personality, personality.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.14.34>

Санніков О.І.

д.психол.н., старший науковий співробітник,
доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми. Актуальність розглянутої проблеми гнучкості в контексті прийняття рішень зумовлена впливом сучасних умов суспільства, що динамічно розбудовується. З одного боку, темпи розвитку вимагають від особистості вже сформованих навичок швидкого прийняття рішень, з іншого – розвитку здатності змінювати за необхідності врахування значимих чинників, що впливають не тільки на зроблений раніше вибір, але й на реалізовані або заплановані до реалізації рішення. Особливо це стає значимим у разі, коли час, що відведений на ухвалення рішення, допускає варіанти виправлення та пошуку найбільш оптимального для таких умов остаточного вибору.

Інтерес до такого поняття, як гнучкість вибору, гнучкість у прийнятті рішень окремої особистості, завжди зростає на стиках епох, у кризових соціальних ситуаціях, у переломних моментах, що відбивають розвиток історії людства. Так, зміна типу організації соціального життя суспільства, що відбулася на рубежі ХХ–ХХІ століть, а саме індустріального на інформаційний, не тільки загострила вимоги ринку праці до особистості професіонала, але й встановила специфічні стосунки в системі «людина – професія – суспільство».

Професіонал, який прагне бути успішним і затребуваним на ринку праці, змушений відповідати широкому спектру зростаючих вимог, які стало пред'являти суспільство до особистості професіонала. Це зумовлене не тільки ускладненням змісту професійної діяльності, але й жорсткістю або взагалі кардинальною зміною тих вимог, які висувуються як до складу, так і до рівня значень трудових показників. Багато в чому вирішення цієї проблеми лежить у розвитку однієї з таких найбільш складних за своєю структурою властивостей особистості професіонала – гнучкості прийняття рішень, саме з погляду складності формалізації цього феномена, виміру й опису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку дослідників (Г.В. Залевського, Н.В. Козлової, Н.А. Менчинської, Т.Ю. Тодышевої, К. Шайе та ін.), наявність сформованої гнучкості свідчить про те, що особистість не тільки розважлива й мудра, але може гнучко змінювати раніше вироблений план досягнення мети й програму його реалізації залежно від нових обставин, що виникають. Відсутність в особистості гнучкості можна інтерпретувати як її догматичність, яка може призвести не тільки до розвитку конфліктної ситуації, але й до виникнення деформацій і деструкцій особистості. Природно, це відбивається не тільки на розвитку особистості професіонала, але й на розвитку особистості загалом.

Дослідники, розширюючи розуміння гнучкості, визначають її як властивість, що є протилежною ригідності. Так, К. Шайе (1983)

говорить про гнучкість як про здатність адаптуватися до раптових (несподіваних) змін, здатність відмовитися від образу, що сформувався, від послідовності виконання певних дій, від уже створеного «наявного» образу і його заміни на інший, більш раціональний («ощадливий») [15]. З позиції Н.А. Менчинської (1996) гнучкість відбиває стратегію дій, деяку стійку регулярність формування послідовності використовуваних прийомів і способів виконання дій [7]. Гнучкість також розглядається як «інтегральна характеристика особистості», яка являє собою гармонічну комбінацію взаємозалежних особистісних якостей гнучкості (інтелектуальної – когнітивної, поведінкової й емоційної). Розуміючи гнучкість як інтегральну особистісну властивість, психологи визначають її провідну роль у адаптації особистості в мінливих умовах. На думку Г.В. Залевського й Н.В. Козлової (2005), «гнучкість як певна готовність перебудувати себе, здатність творчо сприймати й критично оцінювати наявний досвід, прогнозувати свою діяльність з урахуванням виникаючих проблем, лежить в основі варіативного розвитку, й може визначати динаміку прогресивного поступального розвитку». На їхню думку, патерн поняття «гнучкості» містить такі варіації: рухливість, динамічність, лабільність, пластичність, варіативність, еластичність, флексибільність, перемикання, адаптивність [6, с. 146].

Особистісна гнучкість є однією з основних професійно важливих якостей особистості, що сприяє формуванню й розвитку продуктивної професійної «Я-концепції» [14]. У більшості закордонних досліджень (Б. Асверус, А.А. Деркача, Д.Н. Завалишиної, Н.В. Кузьміної, Т.В. Корнилової, Л.А. Степной та ін.) особистісна гнучкість трактується як інтегральна якісна характеристика особистості, що зумовлена дією взаємодоповнюючих підсистем: когнітивної, емоційно-вольової і ціннісно-значеннєвої [4; 7; 8; 9; 14]. Когнітивна гнучкість забезпечує швидкий, рухливий і адекватний прояв дій особистості у зв'язку зі зміною зовнішніх і внутрішніх умов. Емоційна гнучкість – це оптимальна комбінація емоційної експресивності й стійкості. Ціннісно-значеннєва гнучкість видається інтегральною характеристикою, яка бере участь у визначенні мети й стратегії поведінки особистості загалом. Також можна сказати, що емоційна гнучкість реалізує оцінну функцію, а когнітивна гнучкість – рефлексивно-прогностичну функцію.

Пізніше Л.М. Митіна й Н.С. Єфімова (2003), ґрунтуючись на власних результатах вивчення гнучкості педагогів, представляють гнучкість як інтегральну характеристику особистості, яка повторює своєю структурою ту, що раніше була виявлена в дослідженнях Н.А. Менчинської [10]. Ця структура утворена ідентичним

складом елементів гнучкості (поведінкового, інтелектуального й емоційного). Крім того, у дослідженнях О.С. Асмаковець було показано, що компонент емоційної гнучкості утворено двомаскладниками – емоційною стійкістю й емоційною експресивністю. Перша, емоційна стійкість, відбиває здатність особистості протистояти різним труднощам без втрати досягнутого рівня психологічної адаптації. У її основі лежить здатність адекватно оцінювати реальну ситуацію й можливість передбачати вихід із ситуації. Другий складник емоційної гнучкості є емоційною експресивністю. Емоційну експресивність розуміють як здатність індивіда спонтанно й безпосередньо виражати свої емоції, демонструвати їх навколишнім, мати підвищений запас радісного настрою [9].

Л.М. Митіна виділяє як найбільш значиму умову розвитку емоційного складника гнучкості усвідомлення особистістю тієї ролі й того значення її афективної сфери, яка виступає чинником оптимізації діяльності, спілкування, психічного здоров'я [8, с. 37]. На думку автора, інтелектуальний компонент гнучкості є особистісною характеристикою, утвореною групою таких взаємозалежних якостей, як легкість і спритність, ініціативність, оригінальність у прийнятті рішень, автономність і незалежність у судженнях, критичність і толерантність [10, с. 45]. Н.А. Менчинська уточнює змістове наповнення інтелектуальної гнучкості, яка проявляється «у доцільному варіюванні способів дій, у легкості перебудови вже наявних знань, у легкості переходу від однієї дії до іншої, у подоланні інерції попередньої дії, у формуванні зворотних зв'язків, у волі перебудови висунутих гіпотез відповідно до умов завдання» [7, с. 58]. Розвитку інтелектуальної гнучкості сприяє підвищення рівня самосвідомості педагога – психолога, насамперед самопізнання як його когнітивного компонента [11, с. 34]. Виконаний аналіз досліджень, проведених під її керівництвом, показав, що як емоційна, так і інтелектуальна гнучкість важливі для ефективної діяльності професіонала. Показано, що емоційна гнучкість дає змогу особистості здійснювати внутрішній контроль за своєю поведінкою, ухвалювати відповідальність за свої дії, управляти своїми емоціями, долати психологічні труднощі й бар'єри, а інтелектуальна – забезпечує незалежність у судженнях, легкість, оригінальність і ініціативність під час прийняття рішень.

Для сучасного етапу психологічних досліджень гнучкості характерне збільшення робіт, що не тільки мають яскраво виражену прикладну спрямованість, але й дають змогу виділити додаткові форми гнучкості.

Так, розробляючи проблематику й психологічні аспекти менеджменту, Л.Є. Завалкевич (2015) запропонував виділити кіль-

кісну та якісну форми гнучкості [5]. Перша, кількісна гнучкість, оцінюється за безліччю можливих в умовах такої ситуації варіантів рішення. Друга, якісна, характеризує нестандартність, оригінальність або неординарність знайденого варіанта, оцінює здатність завдяки своїй незвичайності сприяти розвитку професійної діяльності. У роботі Л.Н. Смалиус і Н.В. Шавровської (2016) оцінювалися позитивні й негативні сторони прояву гнучкості, а також розроблялися прийоми розвитку гнучкості на етапі професійної підготовки магістрантів педагогічних спеціальностей [13]. О.А. Лукасевич (2016) виконала апробацію діагностичного комплексу спеціально підібраних методик для оцінки структурних компонентів емоційної гнучкості психологів [16]. Л.М. Балецькою самостійно, а також у співавторстві з Д.М. Поповичем виконані дослідження когнітивної гнучкості із застосуванням діагностичних методик, спеціально підібраних для вивчення різних вікових груп [2; 3].

Постановка завдання. Результати аналізу літератури з проблеми гнучкості дали змогу сформулювати мету цього повідомлення, котра полягає у визначенні психологічного змісту гнучкості прийняття рішень, у вивченні взаємозв'язків гнучкості вибору з індивідуально-психологічними властивостями особистості.

Вклад основного матеріалу дослідження. Для проведення дослідження було спеціально сконструйовано комплекс діагностичних методик [12]. З його допомогою діагностувалися індивідуально-психологічні особливості прояву раціональності й готовності до ризику як властивостей особистості за методикою Т.В. Корнилової «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25). Дослідження схильності особистості до ризику в ситуаціях прийняття рішень спиралося на емпіричні дані, що отримані за допомогою методики «Тест-опитувальник якісних показників схильності до ризику» («ризик-рису»), створеної О.П. Санніковою і С.В. Биковою. Дослідження схильності особистості до авантюристичності в ситуаціях прийняття рішень спиралося на методики «Тест-опитувальник схильності до авантюристичності» (АВАНТ-1) О.П. Саннікової, О.І. Саннікова, Н.І. Меленчук. Дослідження показників вибору особистості в ситуаціях прийняття рішень спиралося на такі методики «Опитувальник прийняття рішення особистістю» Г.Ю. Айзенка. Методика О.П. Саннікової, О.І. Саннікова та О.М. Свистули «Суб'єктивна самооцінка рішимості» (ССР) дала змогу виявити відмінності обстежуваних за складом індивідуальних показників вибору, прийняття й реалізації рішень. Для оцінки рівня рефлексивності особистості використовувалася методика А.В. Карпова і В.В. Пономаревої «Діагностика рівня рефлексивності».

Контингентом обстежених стали магістри денної та заочної форм навчання за фахом «Психологія» ПНПУ імені К.Д. Ушинського, усього 90 осіб віком від 23 до 47 років. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою кореляційного та якісного аналізів (методу «асів» і «профілів») на базі комплексу програм статистичної обробки даних SPSS 13.0.

Результати кореляційного аналізу дали змогу виділити такі стійкі взаємозв'язки гнучкості прийняття рішень, індивідуально-психологічних властивостей особистості, її рішимості й представити такі взаємозв'язки у вигляді моделі прийняття рішень – «Гнучкість» (див. рис. 1).

Виділені статистично значимі взаємозв'язки гнучкості прийняття рішень (Ргб):

– додатні зв'язки із блоком настановних показників рішимості: цільової настроєвості (TD), толерантності (Tnr) на 1% рівні значимості ($\rho \leq 0,371$ і $\rho \leq 0,320$ відповідно)

і незалежності (IR) на 5% рівні значимості ($\rho \leq 0,263$);

– додатні зв'язки із блоком когнітивних показників рішимості особистості: розумності (RzR) на 5% рівні значимості ($\rho \leq 0,238$); далекоглядності (FR) на 1% рівні значимості ($\rho \leq 0,404$);

– додатні зв'язки з показниками схильності до авантюризму особистості: емоційним компонентом (AvEM) і когнітивним компонентом (AvKk) на 1% і 5% рівні значимості ($\rho \leq 0,374$ і $\rho \leq 0,278$ відповідно);

– додатні зв'язки з показниками схильності до ризику особистості: з когнітивним компонентом (KKP) на 5% рівні значимості ($\rho \leq 0,245$), з емоційним (ЕКР), діючим (ДКР) і контрольно-регулятивним (КрКР) компонентом схильності до ризику на 1% рівні значимості ($\rho \leq 0,324$; $\rho \leq 0,330$ та $\rho \leq 0,296$ відповідно);

– додатні зв'язки з показниками вольових властивостей особистості: рішучістю (Ршт)

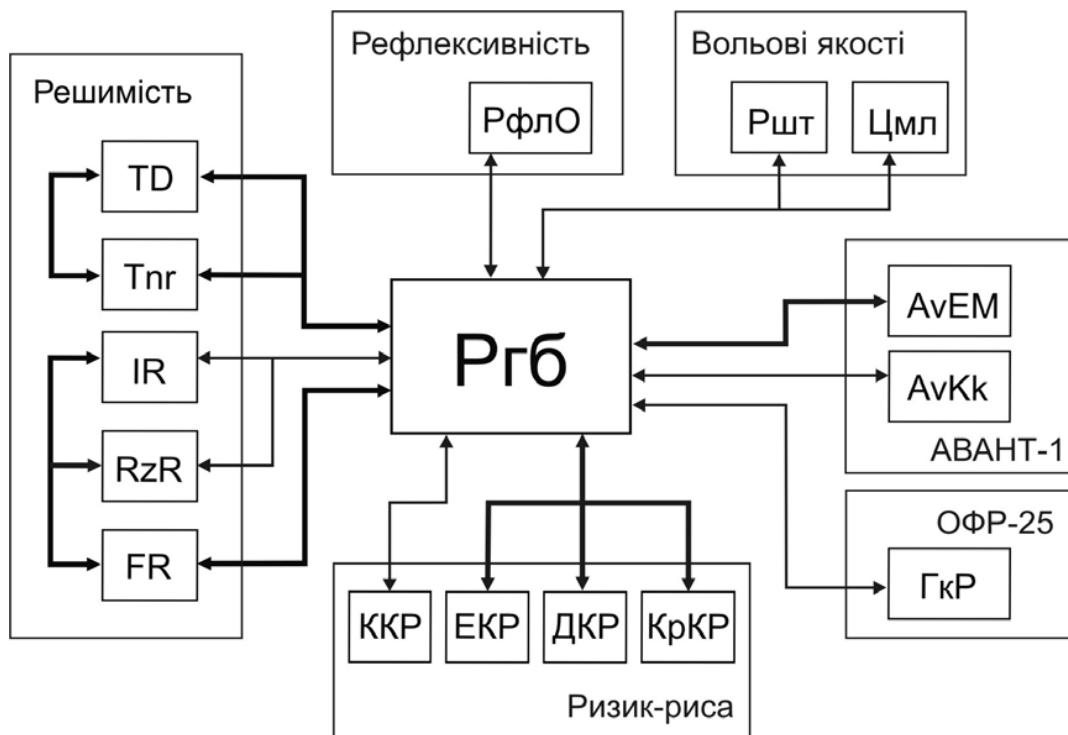

Рис. 1. Схема взаємозв'язків гнучкості з показниками рішимості й властивостями особистості, яка приймає рішення

Примітка: 1) ——— – додатний зв'язок на рівні 5% ($\rho \leq 0,05$); ————— – додатний зв'язок на рівні 1% ($\rho \leq 0,01$); 2) тут і далі використовуються скорочення: а) умовні позначення показників рішимості: TD – цільова настроєвість, IR – незалежність, Tnr – толерантність, AR – ергічність, Spr – спонтанність, Str – стійкість, Rzr – розумність, FR – далекоглядність, Thr – докладність, Aдр – авантюризм, Asr – асертивність, Rkr – ризикованість; б) умовне позначення показника особистісного чинника прийняття рішень (ОФР-25): Гкр – готовність до ризику; в) умовні позначення показників авантюризмів: Avem – емоційно-мотиваційний; Avkk – когнітивний показник; г) умовні позначення загального показника рівня рефлексивності – РфлО; д) умовні позначення показників схильності до ризику («ризик-риси»): ККР – когнітивний компонент ризику, ЕКР – емоційний компонент ризику, ДКР – дієвий компонент ризику, Кркр – контрольно-регулятивний компонент ризику; е) умовні позначення показників вольових якостей особистості: Ршт – рішучість, Цмл – цілеспрямованість

і цілеспрямованістю (Цмл) на 5% рівні значимості ($p \leq 0,267$ і $p \leq 0,220$ відповідно);

– додатний зв'язок з показником готовності до ризику (ГкР) на 5% рівні значущості ($p \leq 0,228$).

– додатний зв'язок із загальним показником рівня рефлексивності (РфлО) на 5% рівні значущості ($p \leq 0,238$).

Аналіз взаємозв'язків показників, представлених на рисунку 1, виявляє деякі тенденції. Більшість представлених показників пов'язані із гнучкістю (Ргб), в основному позитивно на 5% рівні значимості, а лише деякі – на 1% рівні значимості. Цей факт підтверджує отримані результати опису показників прийняття рішень та їх взаємозв'язків з рішимістю, які були відзначені в попередніх дослідженнях [12, с. 148]. Крім того, односпрямовані зміни показників схильності до ризику, авантюрності, деяких вольових властивостей та рішимості свідчать про те, що їх сукупність утворює стійке ціле. У ситуації вибору й прийняття рішень особистістю спрямовані зміни підтверджують також припущення про «склеювання» якостей, їх групування в симптомокомплекс властивостей, які спільно виконують задану функцію – прийняття рішення особистістю.

Склад, зміст і взаємозв'язок показників отриманої моделі «Гнучкість» дають можливість одержати строгий (з формальної точки зору) психологічний портрет особистості зі сформованою рішимістю. Таку особистість відрізняє: висока активність, рішимість, раці-

ональність і гнучкість у прийнятті рішення; докладність підготовки (аналіз умов ситуації, прогноз наслідків рішення), його прийняття та реалізація; висока швидкість вироблення варіантів, їх аналіз та самостійність вибору; готовність до ризику, спрямованість на вибір і реалізацію прийнятого життєвого рішення; стримування проявів імпульсивності, догматичності, і контроль емоційного стану в ситуації прийняття життєвого рішення [12, с. 128].

Актуальність вибраної теми цієї статті багато в чому визначалася припущенням про стійкі зв'язки рішимості, індивідуально-психологічних властивостей особистості з рівнем гнучкості прийняття рішень. Констатація таких взаємозв'язків робить будь-який процес вибору не скільки контрольованим, скільки прогнозованим. Справді, умови невизначеності ситуації, гострий дефіцит часу, який відводиться на пошук варіантів рішення, та їх логічний аналіз, виділення й прийняття остаточного варіанта, є лише поштовхом до прояву гнучкості. Уже результати кореляційного аналізу показують, що прояв гнучкості у виборі варіанта, так само як і прийняття гнучких рішень, багато в чому збігається зі стійкими проявами і схильності до ризику, і авантюрності особистості.

Необхідно відзначити, що наявність кореляції констатує лише взаємозв'язок між показниками, які вивчаються, але не означає наявність причинно-наслідкового зв'язку між ними. За допомогою якісного аналізу вивчалися особливості рішимості в осіб з високим і низьким

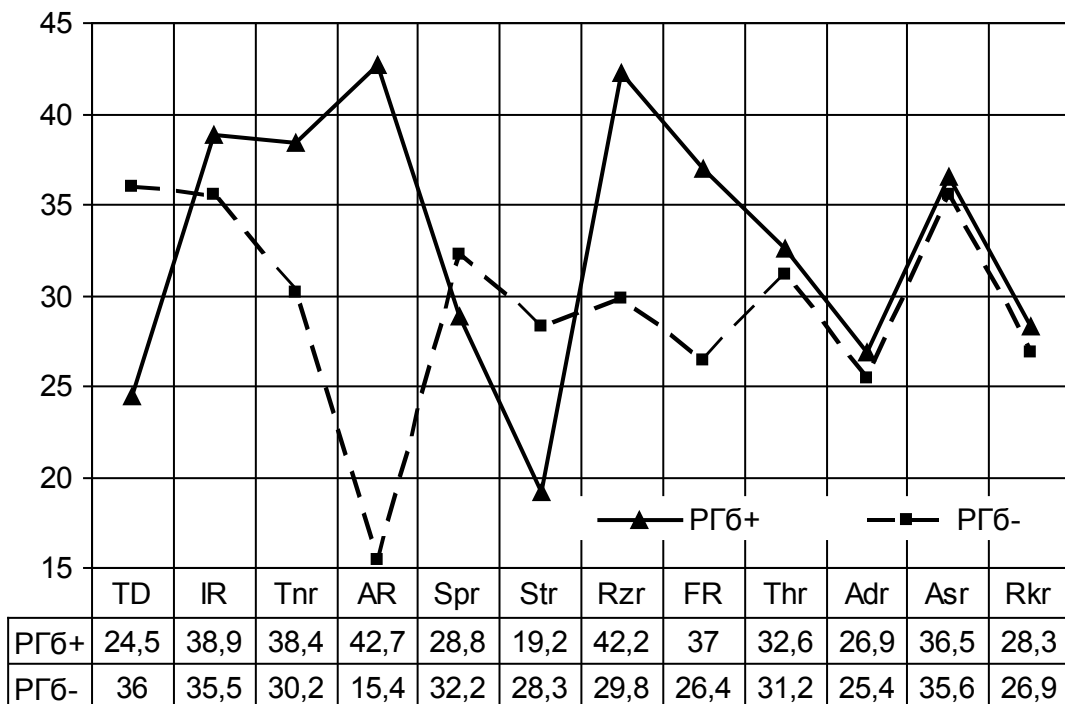

Рис. 2. Профілі показників рішимості (за методикою ССР) у групах, які відрізняються високими та низькими значеннями гнучкості прийняття рішень (Ргб+, Ргб-)

рівнем гнучкості. Попередньо за допомогою методу «асів» виділено такі дві групи осіб (по 18 обстежених) заради вивчення й порівняння в них специфіки рішимості. На рисунку 2 зображені профілі показників рішимості в осіб з різним рівнем гнучкості.

Порівняння представлених профілів рішимості дало змогу висловити такі міркування.

У представників групи, які приймають гнучкі рішення (Ргб+), значення показників незалежності (IR), толерантності (Тnr), ергічності (AR) вищі, ніж у порівнюваній групі (Ргб-). Виняток становить показник стійкості прийняття рішень (Str), значення якого вищі в групі з низьким рівнем гнучкості прийняття рішень. Необхідно також відзначити, що рівень виразності показників і тенденції їх зміни близькі в обох версіях методик самооцінки рішимості (ССР і МШР).

Щодо виразності показників необхідно звернути увагу на ще одну закономірність – у групі осіб з високими значеннями гнучкості (Ргб+) когнітивні показники розумності (Rzr) і далекоглядності (FR) щодо порівнюваної групи (Ргб-) виражені значно вище. Такий факт вказує на особливу функцію гнучкості – активатора рішимості, блокує когнітивних показників.

Крім того, гнучкість вибору відрізняється вираженою ситуативністю. Це підтверджується відсутністю явних відмінностей у показниках докладності (Thr) й асертивності (Asr), що вимагає значного часу на аналіз ситуації вибору, пошук альтернатив, оцінку варіантів вибору з позицій раціональності й функціональної користі. Ці ж тенденції ми спостерігаємо в значеннях обох показників «Особистісного опитувальника прийняття рішень» (ОФР-25) – готовності до ризику (Гкр) й раціональності (Рац).

В експерименті виділені взаємозв'язки рішимості, гнучкості й індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка приймає рішення. Сформованість гнучкості прийняття рішень, різноманітні форми прояву її активності забезпечують розвиток симптомокомплексу властивостей особистості, яка приймає рішення. Можна припустити, що його утворюють індивідуально-психологічні властивості особистості, включаючи раціональність, готовність і схильність до ризику, авантюризм, стрімкість, толерантність до невизначеності, упевненість у собі, незалежність, асертивність та рефлексивність. Реалізація цього симптомокомплексу забезпечує готовність особистості до прийняття рішень у нестабільних умовах ситуації, а саме: дає змогу переглядати зроблений вибір, відмовлятися від можливої альтернативи у разі виникнення труднощів, оцінювати умови виниклої ситуації й поміняти варіант прийнятого рішення на інший, включаючи й зміну дій з його реалізації.

Крім того, реалізація цього симптомокомплексу виявляється у легкому пристосовуванні до виникаючих змін та дає змогу успішно вирішувати протиріччя в ході прийняття рішення.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнення отриманих результатів дає змогу висловити таке.

1. Гнучкість вибору й прийняття рішень – одна з характеристик рішимості, котра являє собою здатність знаходити й використовувати інші прийоми й способи аналізу ситуації, що склалася, розуміти особливості процесу або явища; відбирати з освоєних раніше дій або освоювати інші для вироблення нової стратегії впливу на об'єкт; здатність виділяти нові властивості й відносини явищ за допомогою засобів розумової діяльності; уміло й ситуативно застосовувати ці засоби в аналізі знову виниклих ситуацій. Стосовно прийняття рішень гнучкість – це здатність відмовитися від стереотипного способу дії, у незнайомій ситуації виділяти нові властивості й відносини об'єктів, які можна використовувати в аналізі ситуації для пошуку й вибору іншої альтернативи, іншого варіанта рішення або кардинальної зміни стратегії його реалізації.

2. Виділені додатні статистично значимі взаємозв'язки гнучкості з показниками рішимості особистості – стрімкістю, толерантністю до невизначеності, незалежністю, асертивністю, розумністю й авантюристю вибору особистості. Сформованість гнучкості забезпечує розвиток симптомокомплексу властивостей вибору особистості, є в ньому однією з яскравих і оригінальних характеристик рішимості.

3. Виділені додатні статистично значимі взаємозв'язки гнучкості й індивідуально-психологічних властивостей особистості, що приймає рішення. Сформованість гнучкості прийняття рішень забезпечує розвиток симптомокомплексу властивостей особистості, яка ухвалює рішення. Можна стверджувати, що в ситуації прийняття рішень до складу симптомокомплексу вибору включаються додатково індивідуально-психологічні властивості особистості – раціональність, упевненість у собі, схильність до ризику.

4. Перспективним у розвитку досліджень цього напрямку є пошук стійких взаємозв'язків системотворчих когнітивної сфери прийняття рішень особистістю в осіб, що відрізняються рівнем професіоналізму, а також в умовах зміни середовища професійної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. А.с. Психодіагностика авантюризм: «Тест-опитувальник схильності до авантюризм» (АВАНТ-1); «Самооцінка компонентів авантюризм» / О.П. Саннікова, О.І. Санніков, Н.І. Меленчук. Заявка № 60141 від 19.03.2015; реєстрац. № 59701 від 15.05.2015. 76 с.

2. Балецька Л. Когнітивна гнучкість особистості: діагностична репрезентативність. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія*. 2016. Вип. 3. URL: http://visnik_3_2016_psh.pdf.
3. Балецька Л.М., Попович Д.М. Особливості когнітивної гнучкості особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : збірник наукових праць / гол. ред. Т.Д. Щербан. Мукачево : Видавництво МДУ, 2016. № 1 (3). С. 167–170.
4. Завалишина Д.Н. Практическое мышление: Специфика и проблемы развития. Москва : Изд-во Ин-та психологии РАН, 2005. 376 с.
5. Завалкевич Л.Э. Психология эффективного менеджера. Гибкость. Эффективное управление. *Психология менеджера*. Книга 2. Субъект управления. Киев : ИП Стрельбицкий, 2015. 200 с.
6. Залевский Г.В., Козлова Н.В. Психическая ригидность-флексильность как акмеологический инвариант профессионализма. *Сибирский психологический журнал*, 2005. № 22. 146 с.
7. Менчинская Н.А. Мышление в процессе обучения. *Исследования мышления в советской психологии* / ред. Шорохова Е.В. Москва : Наука, 1996. 470 с.
8. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. Москва : Академия, 2004. 320 с.
9. Митина Л.М., Асмаковец Е.С. Эмоциональная гибкость учителя: Психологическое содержание, диагностика, коррекция. Москва : Просвещение, 2001. 327 с.
10. Митина Л.М., Ефимова Н.С. Интеллектуальная гибкость учителя. Психологическое содержание, диагностика, коррекция. Москва : Флинта, 2003. 144 с.
11. Самарокова И.В. Развитие эмоциональной гибкости в педагогической деятельности : метод. реком. для студ. стац., ОЗО и преп. ср. и высш. учеб. заведений. Магнитогорск : МаГУ, 2003. 26 с.
12. Санников А.И. Психология жизненного выбора личности : монография. Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. 440 с.
13. Смалиус Л.Н., Шавровська Н.В. Розвиток гнучкості як інтегральної характеристики особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (41), Issue: 86, 2016. Pp. 76–79.
14. Тодышева Т.Ю. Личностная гибкость в профессиональной деятельности менеджеров. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева*, № 2, 2009. С. 98–101.
15. Schaie K.W. (ed.) The Seattle Longitudinal Study: A 21-year exploration of psychometric intelligence in adulthood. *Longitudinal Studies of Adult Psychological Development*. New York : Guilford Press, 1983. Pp. 64–135.
16. Лукасевич О. А. Розвиток емоційної гнучкості майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. № 1 (9). С. 60–65.